

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

Vapaa! – Fri! –hanke

edistää vapaaehtoistoiminnan asemaa ikäntyvässä yhteiskunnassa

Hankepäällikkö Sini Lahdenperä
Demokratiaohjelman valmistelu- ja koordinaatioryhmä
2.6.2022

Demokratiaohjelma 2025
Demokratiprogram 2025

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

Selvitetään tietopohjaa ja kehitetään ratkaisuja!

Demokratiaohjelma 2025
Demokratiprogram 2025

Hankkeen tausta

- Liittyy sosiaali- ja terveysministeriön koordinoimaan kansalliseen ikäohjelmaan 2030
- Toteuttaa oikeusministeriön koordinoimaa kansallista demokratiaohjelmaa 2025
  - Ihmisten osallisuuden edistäminen ja kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten kehittäminen
- Hankkeen toimikausi 16.2.2021-31.12.2022 (jatkokausi 2023)

Hankkeen tausta (ikäohjelma)

- Suomen väestö ikääntyy kiihtyvällä tahdilla
  - Varautuva näkökulma: Miten huolehdimme ei-työssäkäyvän väestön hyvinvoinnista ikärakenteen muuttuessa?
  - Keskeistä on panostaa kansalaisten terveyttä ja toimintakykyä edistäviin toimiin
- Vapaaehtoistoiminta on ihmisten hyvinvointia ja terveyttä edistävä tekijä

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

Mitä vapaaehtoiskentälle kuuluu?

Demokratiaohjelma 2025
Demokratiprogram 2025

Vapaaehtoistoiminta on murroksessa

- Suomalainen kansalaisyhteiskunta, johon vapaaehtoistoiminta linkittyy, voi kansainvälisesti vertaillen hyvin.
- Sen elinvoimaa pitää kuitenkin tietoisesti vaalia.
  - Samanaikaiset toimintaympäristön muutokset voivat heikentää monimuotoista ja aktiivista kansalaistoimintaa.
- **Väestön ikääntyminen** tunnistetaan keskeisimmäksi toimintaan vaikuttavaksi ilmiöksi.
  - Väestön ikääntyminen näyttäytyy eri tavoin eri toimijoille

Vapaaehtoistoiminta on murroksessa

- **Kaupungit ja suuremmat järjestöt**
  - Iäkkäiden voimavarojen ja kognitiivisten kykyjen esiin tuominen korostuu
  - Väestön ikääntyminen nähdään suurena voimavarana vapaaehtoistoiminnalle
  - Toimijat kaipaavat toimintamalleja ja viestintää iäkkäiden houkuttelemiseksi ja sitouttamiseksi toimintaan

Vapaaehtoistoiminta on murroksessa

- **Maaseutu ja pienet yhdistykset**
  - Korostuu huoli väestön ikääntymisen mukanaan tuomasta jäsenkadosta ja jäljellä olevien aktiivien kuormittumisesta
  - Tilanteen pelätään kärjistyvän tulevaisuudessa kun uusia aktiivisia iäkkäitä ei ole saatavilla toiminnan jatkajiksi
  - Toimijat kaipaavat innovaatioita ja julkisen hallinnon vastaantuloa haastavan tilanteen ratkaisemiseksi: tukea yhdistysten hallinnollisten asioiden hoitamiseen ja kevyet toimintamuodot
  - Linkittyy **kaupungistumisen ilmiöön**

Vapaaehtoistoiminta on murroksessa

- **Ihmisten ajankäytössä ja osallistumisessa** tapahtunut muutos:
  - Hallinnollisten tehtävien hoitaminen ei kiinnosta
  - Ihmiset eivät ole valmiita sitoutumaan pitkäjänteiseen toimintaan
  - Ns. pop up –vapaaehtoisuus ja neljännen sektorin toiminta kiinnostaa aikaisempaa enemmän
- **Digiloikka** on tuonut haasteita ja helpotusta
  - Digisyrjäytyminen on iso haaste
  - Mahdollisuuksia tuovat keskitetyt koulutuksista ja etätapahtumat

Vapaaehtoistoiminnan murros

- **Järjestökentän ammattimaistuminen**
  - Julkisen rahoituksen hakeminen ja raportointi sekä hankkeiden pyörittäminen edellyttää ammattilaisen työpanosta.
  - Yksityisen sektorin toimintalogiikat vaikuttavat kolmannella sektorilla: jäsenet maksavat jäsenmaksunsa, mutta eivät osallistu vapaaehtoistoimintaan.
  - Järjestöjen erityinen kansalaistoimintaluonne heikentyy (julkisen vallan haastaminen ja markkinoiden vastavoima).
  - Rahoitus uhkaa kasautua järjestöille, joilla on ammattimaista henkilökuntaa rahoitukseen liittyvän hallinnoinnin hoitamiseen.

Vapaaehtoistoiminnan murros

- **Yhteiskunnan kriisit**

- Aktivoineet ja luoneet uutta toimintaa
- Osa vapaaehtoisista on jäänyt pois toiminnasta
- Osoittanut tarpeet yhteistyölle julkisen hallinnon ja kansalaiskentän välillä

- **Hyvinvointialueiden perustaminen**

- Muutosten vaikutukset järjestökenttään pelottavat (mm. rahoitus ja yhteistyö)
- Kuntien muuttuva rooli

Kentän havaintojen jaottelua

A. Vapaaehtoistoiminnassa mukana olevat ryhmät

- Haasteet ja tarvittavat kehittämistoimet näyttäytyvät osittain erilaisina riippuen siitä, tarkastellaanko vapaaehtoisia esim. *iän, yhteiskunnallisen aseman, kielitaidon, kulttuuritaustan* tai vaikkapa henkilön *vammaisuuden* perusteella.

B. Vapaaehtoistoiminnan tarkastelu yhteiskunnallisissa rakenteissa

1. Valtakunnalliset rakenteet (lainsäädäntö, viranomaistieto)
2. Alueelliset- ja paikalliset rakenteet (kunnat ja hyvinvointialueet, verkkoalustat)
3. Vapaaehtoistoimintaa organisoivan tahon toiminta

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

Ratkaisuehdotuksia

Demokratiaohjelma 2025
Demokratiprogram 2025

Järjestökenttä

- Järjestöille lisää tietoa ja toimintamalleja iäkkäiden ihmisten vapaaehtoistoiminnasta ja siihen osallistumisesta
- Pop-up -henkisen ja lyhytaikaisen osallistumisen mahdollistaminen
- Ylisukupolvisen yhteistyön vahvistaminen
- Sujuvan sukupolvenvaihdoksen suunnittelemisen
- Kulttuurisensitiiviset tavat rekrytoida ja vastaanottaa vapaaehtoisia
- Keskusjärjestöt mahdollistavat pienten paikallisyhdistysten ”yhdistymisen” keskenään hallinnon ja voimavarojen keskittämiseksi

Julkinen hallinto

- Järjestökentän tukeminen rahoitushauissa ja yhdistysosaamisessa
- Keskeisen viranomaistiedon tuominen selkeästi esille verkkosivuille
- Varmistetaan avustukset ja kevyet toimintamuodot rekisteröimättömille ryhmille
- Kannustetaan järjestöjä tuettuun vapaaehtoistoimintaan julkisen rahoituksen kautta
- Mahdollistetaan osuuskuntamalli yhdistyksille
- Tarjotaan virkahenkilöille koulutusta, tutustumisia ja vaihtoja järjestöpuolelle
- Otetaan järjestöt mukaan kehittämään palveluita

Julkinen hallinto

- Varmistetaan työttömien mahdollisuudet osallistua vapaaehtoistoimintaan
- Nähdään vapaaehtoistoiminta kotoutumisen keinona - siltoja maahan muuttaneiden ja vapaaehtoiskentän välille
- Tehdään vapaaehtoistoimintaan tutustumisesta pysyvä osa koulujen toimintaa
- Mahdollistetaan rikostaustan tarkistaminen iäkästä auttavalta vapaaehtoiselta

Kunnat ja hyvinvointialueet

- Kunnilla on merkittävä rooli paikallistason vapaaehtoistoiminnan tukemisessa
- Kunnat ja hyvinvointialueet miettivät toimintatavat ja rakenteet yhteistyölle verkostojärjestöjen ja muiden kansalaistoimijoiden kanssa
- Toimintaympäristön muutokset ovat innostaneet kuntia kehittämään yhteistyötä
- Tärkeää on pysyvät rakenteet ja huokoisuus

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

Kohti kansalaistoiminnan kukoistusta – miten verkostojärjestöt ja kunnat tukevat vapaaehtoistoimintaa?

Maija Faehnle ja Pasi Mäenpää
Osana Demos Helsingin johtamaa selvitystä

Demokratiaohjelma 2025
Demokratiprogram 2025

Tähänastinen työ

- Selvitys: verkostojärjestöjen merkitys alueillaan vapaaehtoistoiminnan kannalta, muutokset toimintaympäristössä ja vaikutukset toimintaan, verkostojärjestöjen tarpeet
- Verkostojärjestöjen haastattelut:
  - kutsu 29 organisaatiolle
  - 3 ryhmähaastattelua, 1 yksilöhaastattelu
  - 22 haastateltua 20 eri organisaatiosta

Haastatellut:

ALVA-verkosto (Pohjois-Pohjanmaa)
Hyte ry (Uusimaa, 3 henkilöä)
Hämeen Setlementti ry (Kanta-Häme)
MIELI Etelä-Karjalan mielenterveys ry
Etelä-Karjalan yhdistykset ry
Järjestöalo (Etelä-Pohjanmaa)
Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry
Keski-Uudenmaan Yhdistysverkosto ry
Kosti ry (Keski-Pohjanmaa)
Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry
Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysturva ry
Saimaan Syöpäyhdistys ry
Satakunnan Yhteisökeskus
Vuolle Setlementti ry (Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu)

Kainuun järjestöasiain neuvottelukunta
Keski-Suomen järjestöjen ja maakunnan kumppanuuspöytä
Pohjanmaan järjestöneuvottelukunta
Pohjois-Pohjanmaan järjestöneuvottelukunta
Satakunnan järjestöjen neuvottelukunta
Varsinais-Suomen maakunnan yhteistyöryhmän järjestöjaosto (kaksi henkilöä)

Verkostojärjestöt –käsite

- Kansalaistoiminnan hyväksi toimiva maakunnan tai ainakin useamman kunnan alueella toimiva organisaatio, jonka jäsenet ovat pääosin tai pelkästään yhdistysten, järjestöjen tai muiden kansalaisyhteiskunnan toimijoiden edustajia
- Verkostojärjestö-käsitettä käyttää Maakuntien verkostojärjestöjen neuvottelukunta, joka kokoaa maakuntien järjestökenttää edustavia järjestöjä

Verkostojärjestöjen tehtäväkenttä

- Perustehtävä alueella toimivien yhdistysten tuominen yhteen sekä keskenään että kuntien ja muun julkisen sektorin kanssa - ja osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistäminen, jotka helposti unohtuvat
- Myös tilat, yhteistyörakenne, vapaaehtoistoiminnan tuki, rahoituksen hakutuki, yhteistyöllä vaikuttaminen, edunvalvonta, maineviestintä
- Paljon vaihtelua: omat kehityspolut, rahoitus suuntaa, henkilöriippuvuus
- Monialaisuus mutta sote-painotus
- Virallinen jäsenyys voi olla rajattu sote-alaan, mutta toiminta silti palvella muitakin

Verkostojärjestöt: hajanainen kenttä

Toiminnan luonne	Organisointimuoto	Perustamisen syytä
<p>Resurssikeskustyyppinen: yhteistyörakenne, tilat, koulutus, neuvonta, ranhanhaun, vapaaehtoistoiminnan tuki jne.</p> <p>Neuvottelukuntatyyppinen: kansalaistoimijoiden äänenä toimiminen, asioiden valmistelu, neuvottelu</p>	<ul style="list-style-type: none"> •Yhdistys •Yhdistyksen hallinnoima keskus •Maakunnan liiton asettama neuvottelukunta •Epävirallinen yhdistysten itsensä asettama neuvottelukunta tai kumppanuuspöytä •Maakunnan liiton jaosto	<ul style="list-style-type: none"> •Keskinäinen organisoituminen •Konkreettinen tarve esim. tilalle •Organisoituminen suhteessa maakunnan liittoon •Organisoituminen suhteessa hyvinvointialuevalmisteluun

Verkostojärjestöjen toimintaympäristö

- Koettuja ongelmia ikääntyminen, sitoutumattomuus, rekrytointi, aktiivisuuden kasaantuminen, rahoitus ja byrokratisoituminen, osalla tilat
- Osallistumisen muutos vapaampaan ja projektimaisempaan suuntaan
- Hyvinvointialueuudistus rakenteistaa kenttää - järjestöt myös monessa maakunnassa valmisteluissa hyvin mukana, toisissa ei
- Järjestöjen suhde kuntiin (ja seurakuntiin) vaihtelee, odotuksia kunnille mm. tilat, yhteistyö työryhmissä ja tilaisuuksissa, markkinointi
- Kestävä kehitys, kestävyys termeinä ei yleensä agendalla!
- Neljännen sektorin kanssa vain vähän kokemuksia - enemmän odotuksia

Verkostojärjestöjen odotuksia

- Verkostojärjestöt toivovat julkiselta sektorilta
  - **järjestelmällistä yhteistyötä tasavertaiselta kumppanuuspohjalta**
  - **pitkäjänteistä resursointia** → työpanos tiheästä hakemisesta, merkityksen vakuuttelusta enemmän itse tekemiseen
  - toimintatilojen mahdollistamista kaikille alueille
  - yhdistystoiminnan maailman ymmärtämistä verotuksen näkökulmasta
  - kansalaisnäkökulmaisuuutta hyvinvointipalvelujen suunnitteluun
  - kaikkiaan kansalaistoiminnan arvostusta
- Verkostojärjestöjä pohdituttaa
  - miten verkostojärjestötoimintaa arvotetaan rahoituksessa? suhteessa esimerkiksi ihmistä lähellä olevaan kohtaamispaikkatoimintaan?

Tarpeita jatkotyölle

- Toimijoiden tyypittely, tarkempi alueanalyysi, “aukkopaikkojen” ja “väliinputoajien” tunnistaminen
- Verkostojärjestön puuttumisen mahdollisten ongelmien ja ratkaisumahdollisuuksien selvittäminen
- Kansalaistoimijat, joilla ei kattojärjestön tai verkostojärjestön kautta tukea tarpeisiinsa: keitä ovat? mitä täyttymättä jäävät tarpeet ovat? miten niihin voisi vastata?
- Verkostojärjestöjen kehittyminen vastaamaan tarpeisiin?
- Verkostojärjestöjen toiminnan tietopohja - tiedon tuottamisen ja hyödyntämisen tuki?

Keskusteltavaa

- Kuntien mietittävä roolinsa uudelleen - valtionhallinnon rooli: miten auttaa kuntia löytämään roolinsa uudestaan? Kuinka vahva ohjaus alueilla?
- Verkostojärjestöt organisoituneet eri tavoin maakunnissa. Millainen malli toimii missäkin? Kentän hajanaisuuden edut ja haitat?
- Alueiden toimintamuotojen kehityksen seuranta, arviointi, tukeminen? Yhteinen data palvelemaan eri toimijoita?
- Hyte-alueiden tavoitteena taata yhdenvertaisuus alueilla. Verkostojärjestöjen rooli järjestöjen tukijana voi olla tämän tavoitteen toteuttamisessa keskeinen. Ajatuksia verkostojärjestöjen mahdollisuuksista?

Kiitos!

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET